La Ruta de la Terra de les Fogueres

Turisme La Costera
Tresors de l'interior

Turisme La Costera
Tresors de l'interior

LA RUTA DE LA TERRA DE LES FOGUERES.

Som terra de foc i flama, som terra de fogueres. La Costera és coneguda per ser seu de quatre fogueres monumentals que marquen el pas del temps: tres a al centre de l'hivern, l'altra a les portes de l'estiu. No són les úniques festes de foc a la comarca, també en fem de falles a alguns pobles per a marcar l'inici de la primavera. No de bades, les de Xàtiva són les més antigues de les que es celebren fora de València Capital. Però aquesta ruta va de fogueres, de colles de veïnat dels pobles que arrepleguen llenya i la col·loquen ordenada i acuradament fins fer una pila monumental en més d'un sentit. Són monuments per la seua grandària, també per la seua bellesa i estètica, però sobretot pel que representen, l'esforç col·lectiu de pobles i persones per honrar les seues festes.

No es penseu que a la Costera sabem sols de cremar coses durant les festes, una foguera és tot un cicle festiu que comença amb la designació de les persones encarregades de crear-la i que continua amb la recaptació dels diners necessaris, l'acopi de llenya i l'erecció de la foguera. Uns procediments pautats i amb tradicions associades que són també part de les fogueres i d'aquesta ruta. I més enllà del foc també sabem fer festes, per açò hem reservat també un espai per parlar-vos d'altres festes de la nostra comarca que, conegudes o no, són singulars i dignes d'atenció.

Aquesta ruta és una invitació a que ens conegueu en un moment de felicitat, quan després de molts treballs les festes ja estan en marxa i gaudim de la companyia de familiars i amics que tornen al poble i d'aquells que encara no, però en breu segur que també sereu amics.

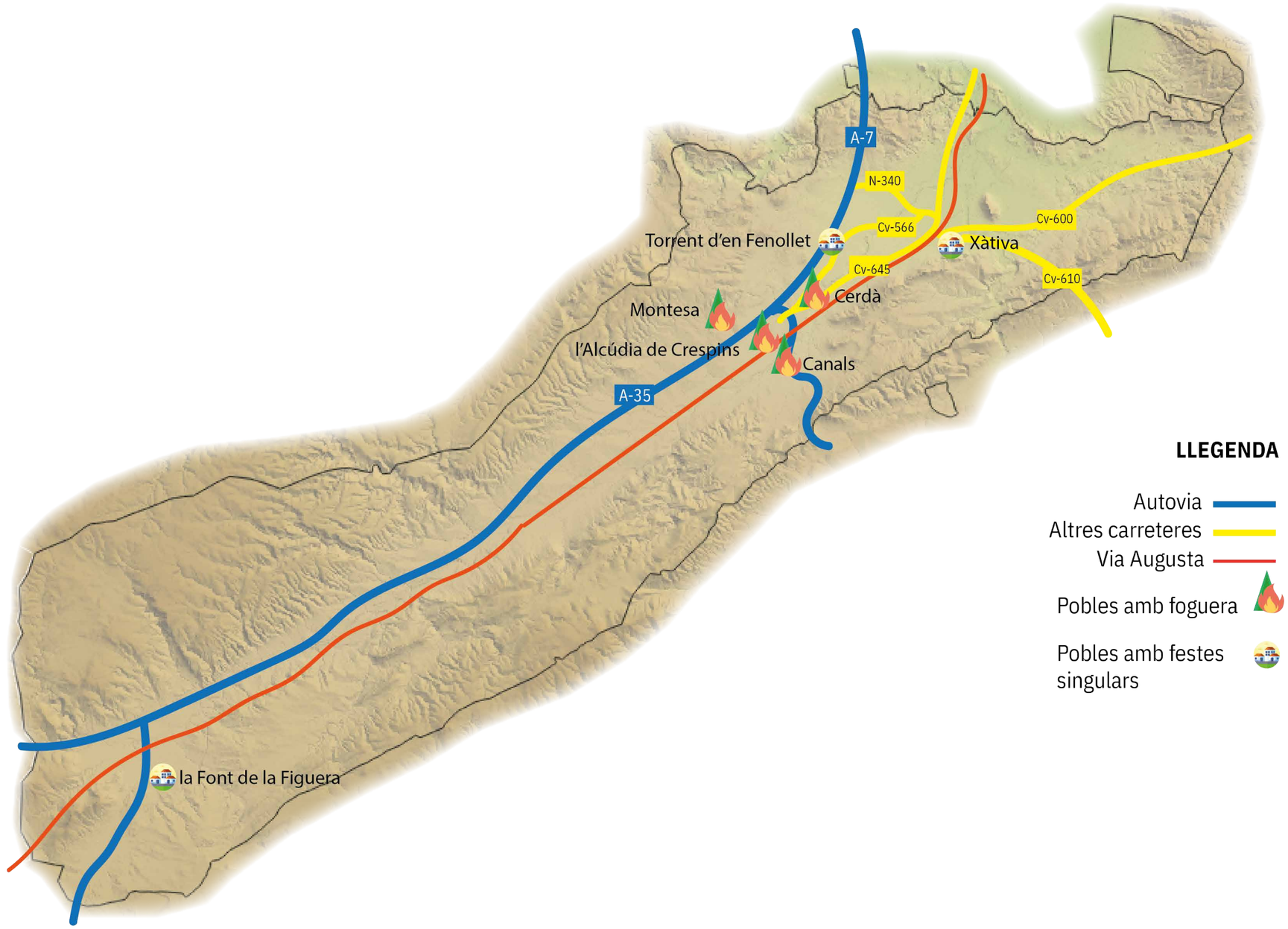

la benvinguda del nostre embaixador 3

Canals, la mare de totes les fogueres 5

Cerdà, l'altra foguera de Sant Antoni 7

Montesa i la foguera de Sant Sebastià 8

l'Alcúdia de Crespins, la foguera que més calfa 9

Altres festes singulars de la Costera 13

Francesc Tormo Mejías
Activista Cultural
(Canals)

La benvinguda del nostre embaixador

A l'inici de l'any, en ple hivern, un excel·lent motiu per visitar la Costera són les festes que al voltant del foc celebren diverses viles, com Canals, Cerdà, Montesa i l'Alcúdia de Crespins. El foc sotmès i amic que calfa, cou els aliments i il·lumina la llar i la plaça. I el foc enemic i salvatge que destrossa la natura, esdevé element principal, fascinant i sublim de la festa a diverses viles de la Costera. I, en cremar la pinotxa que revesteix les fogueres, el fum omple llurs places d'un intens perfum.
La significació del foc de la foguera de Canals ha estat magistralment copsada per Antonio Ariño quan afirma "No és el desassossec del piròman sinó un vertigen de comunió". Encertades i poètiques paraules que poden aplicar-se a tots els focs de festa de la Costera.

CANALS
A Canals, es dona com molt probable que des d'antic la foguera estava present amb una grandària considerable. És al voltant de 1634, en beneir-se l'actual temple parroquial i disposar davant la seua façana principal d'una plaça Major més apropiada, quan s'inicia el muntatge en unes dimensions superiors i més semblants a les que coneguem hui.
L'aportació de llenya comença en la nit del 7 al 8 de desembre, dia de la Puríssima, quan –rememorant antigues tradicions– amb rècules de cavalleries s'arrosseguen arbres, pins fonamentalment, que són dipositats a la plaça Major. La construcció de la foguera s'inicia l'1 de gener en hissar-se el primer pi, al voltant del qual anirà col·locant-se i organitzant-se degudament la llenya de pi trossejada. S'acabarà la construcció al voltant del 14 de gener, sols dos dies abans de la cremada. Al vèrtex es posarà un taronger menut amb les seues taronges.
El foc de Canals és especialment fascinant per la seua magnificència que, amb 16 metres d'alçada, un diàmetre de 9.80 metres i 450 tones de llenya, envaeix la singular plaça Major, il·luminant i escalfant la massiva concurrència present.

Quan aneu a Canals entreu caminant pel Goleró [carrer del Salvador] i a poc a poc anireu descobrint, allà al fons, l'esvelta silueta de la foguera, fins que arribeu a la plaça Major i vos trobareu davant la monumental escultura vegetal que és la foguera abans de la cremà.

Pegueu-li una volta almenys i gaudiu del verd de la pinassa que la cobreix com un elegant vestit i aspireu intensament el seu perfum.
El 16 de gener, vespra de la diada de sant Antoni Abat, patró de la Vila, abans de l'encesa, al voltant de les 8:30 hores, a l'interior del temple parroquial se celebra l'acte religiós de les vespres, interessant de presenciar. Acabada la litúrgia religiosa, una processó a l'interior del temple, formada per festers i festeres, capellà i autoritats civils, es dirigeix cap a la foguera, l'encercla i a les nou en punt de la nit li acosten el foc que s'ha pres de la llàntia de Sant Antoni. Tot seguit, tothom que vol participa de l'encesa. S'ha d'intentar ser allí en eixe moment de l'encesa. Envoltats per la millor arquitectura de la vila gaudireu del color i calor del foc, del fum i el perfum del que es crema i del volteig constant de les campanes. Sereu protagonistes dels moments més emotius de la Festa.
La foguera crema fins a les últimes hores del dia 17 i durant totes eixes hores colles d'amics torren embotits i carns en ella.
Si podeu, participeu.

CERDÀ
S'afirma que a Cerdà la foguera té els probables inicis en 1612, en cremar una pila de llenya a la porta de la mesquita.

És muntada pels festers i nombrosos col·laboradors voluntaris, a partir del dia de la Puríssima, el 8 de desembre.

Visiteu la vila on el patró també és sant Antoni Abat. Cremen la foguera el dissabte més a prop de la festivitat del sant, a les 9 de la nit, a la plaça de la Bandera d'Espanya, enfront de l'ajuntament. Li boten foc les autoritats municipals i el rector, acompanyats pel veïnat que vol participar-hi. Com a preludi, a les 20:40 hores, a l'església es canten els gojos a sant Antoni, cerimònia religiosa recomanable de presenciar.

Quan el foc ho permet es torren a les brases els diferents tipus de carns i embotits. Participeu i gaudireu més de la festivitat. La festa a Cerdà (331 habitants) té l'encant de la ruralitat del poble menut.

MONTESA
A Montesa, a l'antiguitat ja es feia un gran foc que es va recuperar l'any 1989 per una colla de veïns, després d'uns anys de paralització. Hi ha notícies a principis del segle XX sobre l'encesa de fogueres a les voravies.

Actualment, una colla de veïns arrepleguen la llenya i munten la foguera revestint-la finalment amb pinotxa. Al cim posen un cimal de taronger amb fruits, ramatge d'olivera o argelagues.
Montesa té el seu foc a la foguera que cremen a la plaça de la Vila el dissabte més a prop del

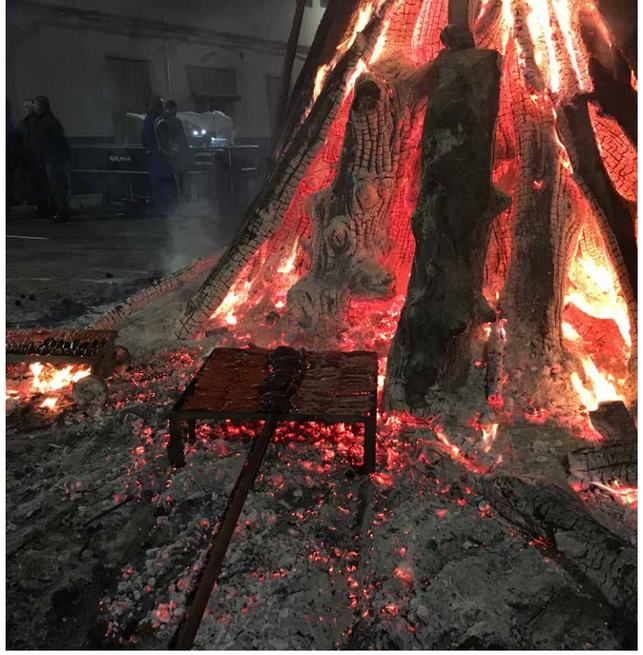

20 de gener, diada de sant Sebastià, patró de la vila, cap a les 9 de la nit. L'encenen el mateix grup d'amics que l'ha construït i tot el veí que ho desitge.

Quan l'escalfor deixa, a les brases torren carns i embotits.

Gaudiu del foc de Montesa al bell mig de la interessant arquitectura de la plaça de la Vila.

L'ALCÚDIA DE CRESPINS
A l'Alcúdia de Crespins hi havia antiga tradició de fer fogueres menudes a les voreres dels carrers de La Creu i de sant Onofre, que va evolucionar cap a una sola foguera gran que situaven en una esplanada al final del carrer de sant Onofre, vora les hortes. Amb les característiques i emplaçament actuals (a la part posterior del temple parroquial) la foguera de l'Alcúdia cal datar-la a principis de l'actual segle. Antigament la foguera es muntava amb mobles vells i altres fustes que la gent ja no necessitava. Actualment és plantada per la colla d'obrers de l'Ajuntament que amunteguen podes, diversos tipus de llenya, pins, i finalment és coberta de pinotxa de pi roig, col·locant al vèrtex ramatge de palmera.

S'encén el cap de setmana anterior a Sant Onofre (12 de juny), patró de la vila, aproximadament a les 9 de la nit. L'alcalde i la Festera Major de les festes del Crist calen foc a la traca que l'envolta i inicia la cremà. Quan la intensitat del foc ho permet, ja entrada la nit, a les seues brases es torren embotits i carns que són consumits allí mateix, gaudint de l'agradosa calor del foc i les brases.

A les quatre poblacions costerudes el foc és i fa festa, comunitària i popular.

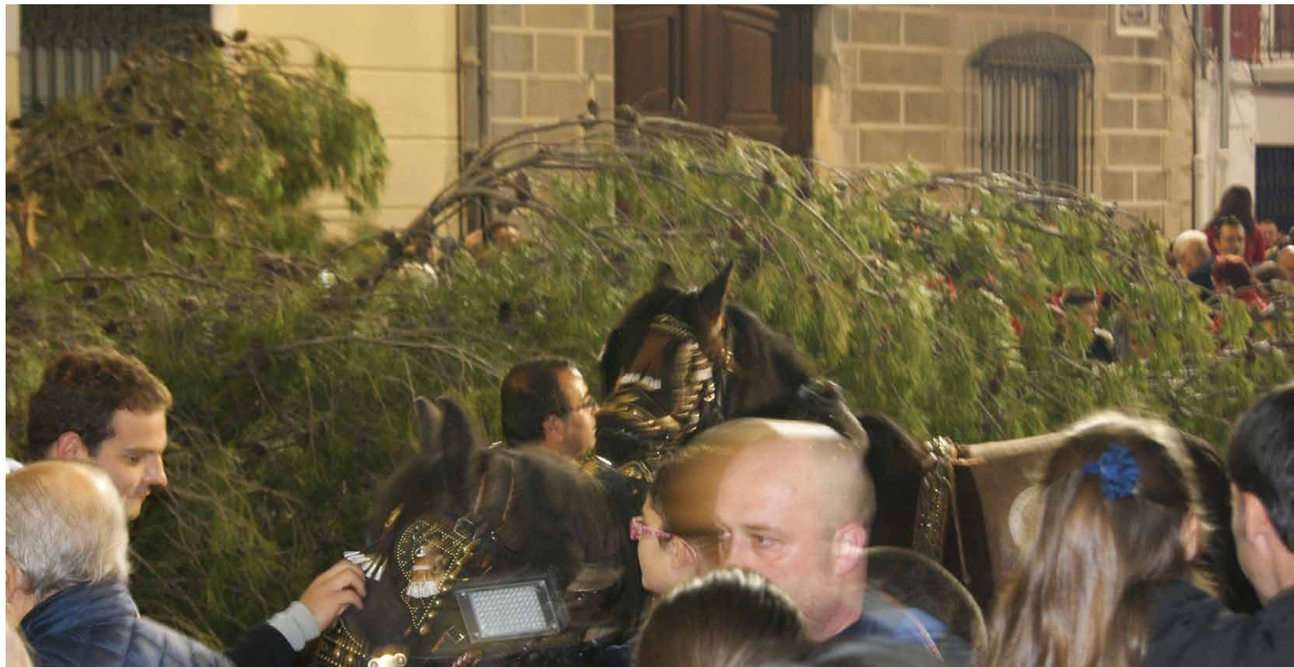

Canals, la mare de totes les fogueres

A molts pobles de la contornada Sant Antoni "del Porquet" -canònicament conegut com "abat" o "l'abat"- és conegut com Sant Antoni "de Canals". La foguera que s'hi dedica al sant i tot el cicle festiu que genera al seu voltant són en bona part responsables d'aquesta apel·lació. Una festa que s'ha guanyat el reconeixement com a Festes d'Interès Turístic Nacional per la seua grandiositat. Les celebracions comencen la nit del 16 de gener amb la crema de la foguera i continuen el 17 amb una important mascletà i la processó i el 18 amb la benedicció dels animals i la celebració del dia "dels parells". Aquest darrer dia, el poble es volca al carrer i les colles d'amics i familiars van de casa en casa bevent i menjant mentre segueixen els festers que a cavall -el "bandera" i el "cuiros"- i en camió -la resta- van llançant llepolies, joguines i regals en un recorregut que culmina davant de l'església amb "les voltes".

Però, la gestació de la Foguera ha començat molt abans. Pocs dies després de tancar les celebracions, ja està els nou grup de festers -hi ha una llista d'espera de dècades- venent loteria i organitzant diferents actes per recaptar els diners que permetran construir la Foguera i pagar actes festius i tot el que es llança el dia dels Parells. La primera gran fita de les festes és la nit del 7 al 8 de desembre amb l'entrada de la primera "soca". Les soques son els arbres i els troncs que formaran la foguera i arriben a la Plaça Major poc després de la mitjanit arrastrades per tirs de cavalls. La següent fita és el dia 1 de gener, per la vesprada, quan es celebra "la plantà del pi", el moment al que la colla de constructors de la foguera, ajudats pels festers, planten el pi central sobre el que reposarà l'estructura de la foguera. Aquests mateixos constructors fan "l'entrega de la foguera" als festers un parell de dies abans de la crema i es celebra que tot està a punt, un any més, per celebrar les festes.

No podem deixar de banda les festes de Canals sense fer una repassada a la gastronomia tradicional que tenen associada. El matí del dia de Sant Antoni toca esmorzar torrada feta a les brases de la Foguera, mentre que eixe dia es dina el tradicional putxero. El dia dels parells no poden faltar les tradicionals pastes de Sant Antoni i rematar la festa amb un plat de Cassola d'arròs al forn.

Una benedicció fora de data

A Canals els animals domèstics es beneeixen el 18 de gener, dia dels Parells, però hi ha una excepció, les cavalleries han d'esperar al següent diumenge per ser beneïdes. Aquest costum té origen en que eixos animals formaven tradicionalment part de la comitiva dels parells i estaven atrafegats eixe dia.

Els vítols.

Durant les festes sentireu contínuament un crit festiu al que una persona crida tan alt com pot "Vitol i Vítol al nostre patró del poble" i les que l'envolten contesten "Vítol". És una manifestació d'alegria per la festa i en celebració de Sant Antoni. El "bandera" és l'encarregat de fer el primer vítol que obre les festes i també el que les tanca.

Els festers

Els festers són una colla d'hòmes que després trien els festers infantils i les festeres que els acompanyaran. No hi ha un nombre fixe, però han de ser com a mínim dos: El "bandera" que dirigeix a la resta i tanca els actes i el "cuiro" que és el seu acompanyant i segon al càrrec. La resta els acompanyen tant als treballs com les celebracions però sense un paper protagonista.

Una foguera de record.

La Foguera de Canals surt al famós "Llibre Guinness dels Records" com la més gran del món. Aquesta certificació es va aconseguir el 1991 amb un monument que feia 17 metres d'alçada i 11 metres de diàmetre.

Cerdà, l'altra foguera de Sant Antoni.

Cerdà es un dels municipis més menuts de la Costera, amb un terme d'aproximadament un quilòmetre i mig quadrat i amb poc més de tres-cents habitants. Tot i no ser tan conegudes, les seues festes de Sant Antoni tenen moltes coincidències amb les de Canals més enllà de les dates. La foguera es construeix d'una manera semblant, també es manté la tradició dels parells.. Açò ens indica que ambdues festes, i altres a la zona, comparteixen un origen i un substrat comú que després cada poble ha fet seu.

Les festes es celebren el cap de setmana posterior al dia de Sant Antoni si aquest no cau en diumenge. Ací també trobem la figura del "Bandera" que presideix les festes i comanda el grup de festers. A Cerdà l'abanderat rep la bandera de mans del de l'any anterior i llança el primer vítol que obre les festes "Vítol i Vítol al pare Sant Antoni del porquet!" i amb la resposta del públic comencen les festes.

Els actes continuen amb el cant de les vespres a l'església i amb la processó a la que l'abaderat, autoritats i fidels acudeixen a la Foguera per cremar-la a les 21:00.

El segon dia de les festes es dedica a actes religiosos pel matí i al repartiment de pa beneït seguits per una mascletada. La vesprada d'eixe dia es fa la benedicció dels animals i es celebren "els parells" que ací també llancen joguets, llepolies i altres regalets per a ser recollits pes assistents. Finalitzada aquesta tradició es fa la processó i després d'ella es tira el castell de focs d'artifici que tanca les festes.

Montesa i la foguera de Sant Sebastià

La tercera gran foguera d'hivern de la Costera és la que s'encén a Montesa en honor a Sant Sebastià. Acabats de recuperar de les celebracions de Canals i Cerdà, el següent dissabte després de la festivitat de Sant Sebastià (20 de gener), s'encén aquesta foguera singular per diversos motius.
El lloc triat per a la festa és d'una gran monumentalitat, a la Plaça de la Vila, tancada per tots els costats per edificacions monumentals com la Casa Abadia (segle XVI), l'ajuntament (segle XVII) i l'Església (Segle XVIII) a les que s'afegeix una font del XIX i les restes de l'antiga muralla.

D'altra banda a Montesa la foguera no és construïda i cremada per festers sinó que la responsabilitat recau en grups i col·lectius del poble -comparses de moros i cristians, associacions, etc.- que es fan càrrec de l'organització de la festa.

l'Alcúdia de Crespins, la foguera que més calfa

L'Alcúdia de Crespins és poble veí al de Canals, tan veí que a molts llocs sols cal creuar un carrer per canviar de l'un a l'altre. Aquesta situació ha donat peu a mil acudits en la competició entre els uns i els altres per veure quin dels dos pobles destaca més. Un dels més coneguts és la resposta dels alcudians quan algú de Canals presumeix de tenir la foguera més gran del món: la nostra calfa més. I ho diuen amb les seues bones raons, la de l'Alcúdia de Crespins en fer-se a les portes de l'estiu, causa més calors i acaloraments que la de Canals.

La Foguera es crema el cap de setmana més proper al dotze de juny que és la festivitat de l'anacoreta Sant Onofre. En aquest cas es tradicions originals de la festa eren més semblants a les del proper Sant Joan, amb vàries fogueres pels carrers, que a les de les fogueres d'hivern. Però, al darrer terç del segle XX es va decidir convertir totes les fogueres en una única monumental que es cremaria a una explanada darrere de l'església parroquial. La matinada després de la foguera, les seues cendres i brases són aprofitades per fer gustoses torrades que serveixen de desdejuni i esmorzar a molta gent del poble i de la contornada que s'hi acosta.

Dins el programa festiu destaquen dues fites. La primera d'elles la subhasta de les ofrenes, a la que a la porta del temple parroquial els fidels adquireixen fruits i altres productes donats a l'església. La segona d'elles la dansà que congrega balladors i balladores de tota la Costera i de vàries comarques veïnes. El programa festiu es completa amb misses solemnes, cants d'albades i la processó en honor del sant.

Altres festes singulars de la Costera

A la Costera, fogueres a banda, hi ha altres celebracions singulars que paga la pena conèixer i visitar. Els moros i cristians de Montesa, Vallada i la Font de la Figuera; les falles i la Fira de Xàtiva, les festes patronals de l'estiu als pobles de la Costera de Ranes o, i tot, moltes festes de barri i carrer que tenen un merescut renom. Ací en destacarem tres sobre la resta per diferents motius.

El Porrat de Torrent, que es celebra el primer divendres de març i marca l'inici de la primavera a la comarca. En temps la gent portava a beneir els cucs de seda per garantir la seua protecció front a les malalties que els podien matar. Un aspecte interessant és que aquells que hi van i participen a les celebracions religioses guanyen el jubileu, és a dir, el perdó per tots els pecats comesos durant el darrer any. Aquest porrat és una mena d'aplec de tots els pobles de l'antiga Costera de Ranes -des de Canals fins la Llosa- i una de les tradicions més assentades a la Comarca.

El Corpus de Xàtiva, aquesta celebració d'origen medieval -documentada des del segle XIV- i que es va perdre a meitat del segle XX, va ser recuperada unes poques dècades després. A la desfilada i les danses participen gegants i cabets, figures bíbliques i profanes, grups de balladors que representen diversos estaments i creences i la moma -representació de la virtut- que fa front als pecats capitals. Més enllà de les representacions del Corpus podem veure vestimentes, artefactes i vídeos explicatius al Museu del Corpus de Xàtiva que es troba a Sant Doménec.

Els Moros, cristians i contrabandistes de la Font de la Figuera es celebren a inicis del mes de desembre al voltant de les celebracions de les festes locals en honor a Santa Bàrbara. A banda de ser de les més antigues celebracions d'aquest tipus per tota la contornada, ja estan documentades a meitat del segle XIX, compten amb la singularitat de ser una festa a tres bandes al lloc dels dos bàndols tradicionals de moros i cristians

EN AQUEST QR I ENLLAÇ PODRÀS TROBAR INFORMACIÓ ACTUALITZADA SOBRE TURISME A LA COSTERA

Turisme La Costera
Tresors de l'interior
www.turismelacostera.com

Pla de Dinamització i Governança Turística de la Mancomunitat de la Costera - Canal

GENERALITAT VALENCIANA

LA COSTERA - CANAL
mancomunitat de municipis

TURISME COMUNITAT VALENCIANA

VALÈNCIA TURISME